

บันทึกองค์ความรู้

ชื่อเรื่อง	สรุปสาระสำคัญ เรื่อง การศึกษากฎหมายเชิงคลินิก
ชื่อผู้บันทึก	นายเลิศศักดิ์ ต้นโต ตำแหน่ง นักวิชาการปฏิรูปกฎหมาย
วันเดือนปี	วันพฤหัสบดีที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๙
แหล่งที่มาของความรู้	บทความเกี่ยวกับการศึกษากฎหมายเชิงคลินิก โดย รองศาสตราจารย์พรรณรายรัตน์ ศรีไชยรัตน์

เนื้อหา

เอกสารฉบับนี้เป็นการนำเสนอสาระสำคัญและข้อเสนอของการศึกษากฎหมายเชิงคลินิก จำนวนสามบทความที่ผ่านการศึกษารองศาสตราจารย์พรรณรายรัตน์ ศรีไชยรัตน์ ได้แก่ **บทความที่หนึ่ง เรื่อง การศึกษากฎหมายเชิงคลินิกกับกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ บทความที่สอง เรื่อง Different Places but Similar Outcomes: the Achievements of Clinical Legal Education in China and Thailand และบทความที่สาม เรื่อง การศึกษากฎหมายเชิงคลินิก : ทางเลือกในการปฏิรูป การศึกษากฎหมายไทย (Clinical Legal Education: An Option for the Thai Legal Education Reform) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้**

บทความที่หนึ่ง เรื่อง การศึกษากฎหมายเชิงคลินิกกับกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ

การศึกษากฎหมายเชิงคลินิกเป็นวิธีการสอนและการศึกษากฎหมาย ผู้เรียนต้องเรียนรู้จากประสบการณ์หรือด้วยการลงมือทำด้วยตนเอง (learning through doing) และต้องมีส่วนร่วม (interactive methods) มีการใช้ทฤษฎีและหลักกฎหมายในสถานการณ์จริง ภายใต้การกำกับดูแลจากอาจารย์ผู้สอน อาจกล่าวได้ว่า การศึกษากฎหมายเชิงคลินิกเป็นการสอนทักษะของนักกฎหมาย (lawyering skills) ด้วยวิธีการการบูรณาการความรู้เชิงทฤษฎีเข้ากับทักษะในการประกอบวิชาชีพ ส่วนประโยชน์ที่นักศึกษาจะได้รับคือการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการประกอบวิชาชีพทางกฎหมาย เข้าใจระบบกฎหมายกับโลกแห่งความเป็นจริง และเป็นการปลูกฝังความคิดในเรื่องบทบาทของนักกฎหมายในการสร้างความเป็นธรรมในสังคมและการให้บริการทางกฎหมายก่อนที่จะสำเร็จการศึกษาออกไปประกอบวิชาชีพเป็นนักกฎหมาย

บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษากฎหมายเชิงคลินิกสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษาในประเทศไทย ดังที่ปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 สุดท้ายอาจารย์ได้ตั้งคำถามที่สำคัญคือ ทำอย่างไรวิธีการของการศึกษากฎหมายเชิงคลินิกจึงจะเข้าไปอยู่ในการเรียนการสอนกระบวนวิชากฎหมายทุกกระบวนวิชาได้

บทความที่สอง เรื่อง Different Places but Similar Outcomes: the Achievements of Clinical Legal Education in China and Thailand

ในปี ค.ศ. 2009 อาจารย์ได้สัมภาษณ์เชิงลึกตามโครงการวิจัยของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยชั้นนำสามแห่ง คือ มหาวิทยาลัยปักกิ่ง มหาวิทยาลัยเหอหนิง และมหาวิทยาลัยชิงหัว เพื่อค้นหาข้อมูลถึงความสำเร็จของการศึกษากฎหมายเชิงคลินิกของผู้เรียนกฎหมายในประเทศจีน

การวิจัยครั้งนี้พบว่า ในประเทศจีนประสบความสำเร็จในการเสริมสร้างทักษะวิชาชีพกฎหมาย ความรู้ของกฎหมายและทฤษฎีของกฎหมาย การตระหนักหรือรับรู้ผลกระทบที่เกิดต่อผู้คนจากกฎหมาย รวมถึงข้อจำกัดของระบบกฎหมายในโลกแห่งความเป็นจริง การค้นพบของงานวิจัยนี้ที่สำคัญที่สุดคือการค้นพบว่าการศึกษากฎหมายเชิงคลินิกในประเทศจีนประสบความสำเร็จในการปลูกฝังคุณค่าหรือคตินิยมทางกฎหมายและจริยธรรมของนักกฎหมาย

นักเรียนหลายคนที่ได้สัมภาษณ์ได้แสดงให้เห็นว่าการศึกษากฎหมายเชิงคลินิกเป็นสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมและความรับผิดชอบต่อลูกค้า (ผู้ใช้บริการทางกฎหมาย) และยังแสดงให้เห็นว่าได้สร้างแรงจูงใจในการทำงานให้กับผู้ด้อยโอกาสที่ยังเข้าไม่ถึงการช่วยเหลือทางกฎหมาย นอกจากนี้ยังช่วยให้เข้าใจถึงข้อจำกัดหรือเงื่อนไขของการสร้างนักกฎหมายและสร้างทัศนคติที่ตรงของนักเรียนกฎหมายและวิชาชีพกฎหมาย

ต่อมาในปี ค.ศ. 2011 โครงการวิจัยนี้ได้สัมภาษณ์เชิงลึกนักศึกษา 12 คนที่จบการศึกษาในปี ค.ศ. 2008-2010 ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อเป็นการนำร่องการศึกษากฎหมายเชิงคลินิก ผลการสัมภาษณ์พบว่า ประสบความสำเร็จไม่แตกต่างจากการศึกษากฎหมายเชิงคลินิกในประเทศจีน นอกจากนี้ยังได้ชี้ให้เห็นว่าพวกเขาได้รับการพัฒนาด้านคุณธรรมและจริยธรรม ทักษะการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหา ทักษะด้านความสัมพันธ์ และทักษะด้านการสื่อสาร ซึ่งเป็นไปตามกรอบมาตรฐานการศึกษาระดับสูงของประเทศไทย

บทความนี้ได้สรุปว่า ทั้งโครงการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษากฎหมายเชิงคลินิกในประเทศจีนและในประเทศไทย ผลของการศึกษาสอดคล้องกับกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เนื่องจากการศึกษากฎหมายเชิงคลินิกจะช่วยให้การศึกษากฎหมายของไทยบรรลุเป้าหมายการศึกษาของชาติ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมของผู้เรียน เช่นเดียวกับการเสริมสร้างความรู้และทักษะความเป็นมืออาชีพทางกฎหมายของพวกเขา โครงการวิจัยนี้ได้เสนอแนะว่า การศึกษากฎหมายเชิงคลินิกควรรวมอยู่ในหลักสูตรกฎหมายไทยภาคบังคับที่ครอบคลุมหลักสูตรและวิธีการสอนในทุกกระบวนวิชา

บทความที่สาม เรื่อง การศึกษากฎหมายเชิงคลินิก : ทางเลือกในการปฏิรูปการศึกษากฎหมายไทย (Clinical Legal Education: An Option for the Thai Legal Education Reform)

บทความนี้อาจารย์พัฒนามาจากงานวิจัยของตนเองเรื่อง การศึกษากฎหมายเชิงคลินิก : ทางเลือกในการปฏิรูปการศึกษากฎหมายไทย โดยเห็นว่าวิธีการเรียนการสอนกฎหมายในประเทศไทยยังใช้วิธีการบรรยายเป็นหลัก ประกอบกับมีคำวิพากษ์วิจารณ์ของสังคมต่อบทบาทของนักกฎหมายที่มีต่อสังคม

มาโดยตลอด อาจารย์ได้ตั้งปัญหาที่ท้าทายว่า การศึกษากฎหมายเชิงคลินิกจะสามารถเป็นทางเลือกหนึ่งในการปฏิรูประบบการศึกษากฎหมายไทยหรือไม่ อย่างไร และการศึกษากฎหมายเชิงคลินิกสามารถใช้ได้กับประเทศอื่นที่มีระบบกฎหมายและระบบการศึกษาเช่นเดียวกับประเทศไทยหรือไม่ หรือจะต้องมีการปรับเปลี่ยนระเบียบวิธีการในการศึกษาอย่างไร โดยมีขอบเขตการวิจัยคือ ศึกษาเฉพาะระเบียบวิธีการศึกษากฎหมายเชิงคลินิกในลักษณะคลินิกให้คำปรึกษาและให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (in-house clinic) เท่านั้น ส่วนการศึกษากฎหมายของประเทศที่ใช้ระบบการศึกษาและระบบกฎหมายเช่นเดียวกับประเทศไทยจะศึกษาในแง่ของการจัดการศึกษาเชิงคลินิกในประเทศจีน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากนักศึกษา อาจารย์ที่สอนกฎหมาย และอาจารย์ทั่วไปในสามมหาวิทยาลัย คือ มหาวิทยาลัยปักกิ่ง มหาวิทยาลัยชิงหัว และมหาวิทยาลัยเหอหนาน

ผลการวิจัยพบว่า

ประเด็นเรื่อง ความเป็นมาและความคิดพื้นฐานของการศึกษากฎหมายเชิงคลินิก พบว่า สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศแรก ๆ ที่นำวิธีการศึกษากฎหมายเชิงคลินิกมาใช้ในโรงเรียนกฎหมายและเป็นแบบอย่างให้กับประเทศอื่น ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การศึกษากฎหมายเชิงคลินิกได้รับการยอมรับก็คือการเคลื่อนไหวของนักวิชาการที่ไม่พอใจวิธีการสอนแบบเดิมที่เรียกว่า case method และ Socratic method ซึ่งได้เรียกร้องการศึกษากฎหมายสองประการคือ นักกฎหมายต้องศึกษากฎหมายในฐานะที่กฎหมายเป็นเครื่องมือที่ถูกใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายบางประการ ตัวกฎหมายเองไม่ได้เป็นเป้าหมาย กับวิธีการศึกษากฎหมายที่เน้นทฤษฎีกฎหมายและประสบการณ์เชิงปฏิบัติที่เป็นระบบและมีทฤษฎีรองรับ

ประเด็นเรื่อง ระเบียบวิธีการศึกษากฎหมายเชิงคลินิก พบว่า การศึกษากฎหมายเชิงคลินิกจะต้องเป็นการเรียนรู้ด้วยการลงมือทำ มีการใช้ทฤษฎีและหลักกฎหมายในสถานการณ์จริงและการดำเนินบทบาทของนักกฎหมาย ผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมเชิงรุก ภายใต้การกำกับดูแลของอาจารย์ผู้สอน การเขียนบันทึกโดยอาศัยการใคร่ครวญตรวจสอบและจากการสะท้อนความเห็นด้วยตนเอง และการประเมินผลที่มีใช้การสอบเพียงอย่างเดียว

ประเด็นเรื่อง ผลของการศึกษากฎหมายเชิงคลินิก พบว่า ก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ เช่นผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ ได้ทักษะในการประกอบวิชาชีพ เกิดแรงจูงใจและการพัฒนาของผู้เรียน เกิดจริยธรรมและความรับผิดชอบในวิชาชีพ และความสัมพันธ์กับสังคมท้องถิ่น

ประเด็นเรื่อง การศึกษากฎหมายเชิงคลินิกในประเทศจีน พบว่า การศึกษาเชิงคลินิกเริ่มต้นในช่วงปี ค.ศ. 1993 ที่กระทรวงยุติธรรมได้กำหนดให้การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายเป็นมาตรฐานทางจริยธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพทางกฎหมาย โดยเริ่มเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรในปี ค.ศ.2000 โดยนำการศึกษากฎหมายเชิงคลินิกในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นต้นแบบ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการปฏิรูปการศึกษากฎหมาย

ประเด็นเรื่อง ผลของการศึกษากฎหมายเชิงคลินิกในประเทศจีน พบว่า เพื่อต้องการทักษะในการประกอบวิชาชีพ เพราะการรู้เพียงแต่ทฤษฎีกฎหมายอย่างเดียวไม่สามารถทำให้เป็นนักกฎหมายที่ดีได้ และยังเกิดประโยชน์ต่อการตัดสินใจของผู้ใช้บัณฑิตในการรับเข้าทำงาน รวมถึงการปลูกฝังจริยธรรมของนักกฎหมายในลักษณะที่เรียกว่าความรับผิดชอบต่อสังคมในรูปแบบต่าง ๆ

ประเด็นเรื่อง การศึกษากฎหมายเชิงคลินิกในประเทศไทย พบว่า ปัจจุบันสถาบันการศึกษาบางแห่งจะมีศูนย์การให้บริการความช่วยเหลือทางกฎหมาย แต่จะมีลักษณะเป็นงานอาสาหรือกิจกรรมนอกหลักสูตร ความเข้าใจการศึกษาเชิงคลินิกต่อผู้เรียนจึงมีข้อจำกัด เนื้อหาของกระบวนวิชาส่วนใหญ่และวิธีการสอนยังเป็นการอธิบายบทบัญญัติกฎหมายโดยใช้วิธีการบรรยายเป็นหลัก ในหลายประเทศได้แยกการให้การศึกษาด้านทักษะออกจากการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย (เยอรมนี ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย) แต่ก็ไม่ควรสรุปว่าการสอนทักษะไม่ควรเป็นหน้าที่ของคณะนิติศาสตร์ในประเทศไทยและมีใช้จำกัดแค่วิชาชีพทนายความอัยการ หรือผู้พิพากษาเท่านั้น นอกจากนี้ยังพบอีกว่า การศึกษากฎหมายเชิงคลินิกด้วยคลินิกให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายได้เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงบริบททางกฎหมายให้กับผู้ด้อยโอกาสในสังคมอันเป็นการยกระดับความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชนด้วย

ข้อเสนอแนะ คือ

1. ให้มีการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในการศึกษากฎหมายเชิงคลินิกให้กับสถาบันการศึกษาที่สอนกฎหมายในประเทศไทย
2. ให้บรรจุวิชาการศึกษากฎหมายเชิงคลินิกในหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตของสถาบันการศึกษา โดยกำหนดเป็นวิชาบังคับรายสัปดาห์ของนักศึกษาปีสุดท้าย จำนวน 6 หน่วยกิต และนำวิธีการสอนไปใช้กับทุกกระบวนวิชากฎหมาย
3. กำหนดกรอบมาตรฐานคุณวุฒิของสาขานิติศาสตร์เป็นการเฉพาะ นอกเหนือจากที่มีการกำหนดมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติที่กำหนดไว้เป็นการทั่วไป

บทสรุป

บทความทั้งสามฉบับได้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาเชิงคลินิกในประเทศไทยยังเป็นที่รับรู้ไม่มากนัก เนื่องจากระบบการศึกษากฎหมายและวิธีการเรียนการสอนกฎหมายยังมีรูปแบบเดียวเป็นส่วนใหญ่คือการบรรยาย ในขณะที่การศึกษากฎหมายเชิงคลินิกจะมีวิธีการสอนมากกว่าวิธีการบรรยาย โดยผู้เรียนจะได้เรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ได้เสริมสร้างทักษะที่จำเป็นทางกฎหมาย และช่วยเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมทางกฎหมาย ตลอดจนมีความเข้าใจในบริบททางกฎหมายและทางสังคมที่หลากหลายมิติ การศึกษากฎหมายเชิงคลินิกจึงเป็นการมุ่งหวังที่จะพัฒนาคุณภาพของการศึกษากฎหมายและนักกฎหมายควบคู่กันไป
